

Pacea dela Versailles.

— Impresii dela Congresul de pace din Paris.¹ —

Paris, in 7 Maiu 1919.

Ni s'a spus: trenul pleacă la Versailles dela gara «Pont d'Alma», la ora 13 și 20.

Ne-am înființat deci înainte de ora 13 și 20 la gara mititică, așteptând cu vreo câțiva englezi și cu câteva englezoaice sosirea trenului. Eram trei inși: reprezentantul Bănătului la congres, dl Caius Brediceanu, jurnalistul român dl Aurel Esca și cu mine.

Biletele noastre de trecere ne dădeau voie, dlui Esca, să «circule prin străzile din Versailles», dlui Brediceanu și mie, să ne găsim un locșor din raionul rezervat în grădina palatului Trianon pe seama presei. Puteam fi satisfăcuți că am ajuns să fim stăpâni și pe biletele acestea — câtă vreme chiar și presa franceză n'a primit mai mult de 5 locuri pentru sala din Trianon, unde avea să se țină ședința istorică, iar unul din ministri noștri a trebuit să se folosească de legitimația de jurnalist ca să ajungă în sală, neavând România mai mult de 2 locuri la ședință.

Sindicatul presei franceze a protestat în unanimitate și a decis să nu ia parte, trimitând în locul său pe reprezentanții agențiilor de informație Havas, Radio, Fournier și Information.

Călătoria la Versailles n'a ținut mai mult de trei sferturi de oră. Am trecut pe lângă platoul dela Issy, unde se țin exercițiile militare ale garnizoanei Parisului, pe lângă Meudon, acel Meudon vestit în istoria literaturii, unde se dădeau «seratele literare dela Meudon» cu Zola, Turghenief, Maupassant și ceilalți prietini de principii; parohia lui Rabelais, Meudon-ul, care adăpostește astăzi și atelierul lui Rodin, preschimbat în muzeu după moartea marelui sculptor francez și — după ce am suportat trecerea printr'un tunel de 3 kilometri, cari mi s'au părut trei vecinicii — am ajuns la gara din Versailles.

¹ NB. Insemnările acestea au fost așternute pe hârtie în forma de față îndată după «Pacea dela Versailles». Dacă n'au apărut atunci e de vină lipsa de hârtie a ziarelor românești din Sibiu. Dimensiunile articolului au fost prea mari.

Dl Dr. Caius Brediceanu a ajuns de atunci, odată, ministru al Ardealului, iar dl Aurel Esca, director de bancă, în Cluj.

Dacă la plecare n'am băgat de seamă că pornim la actul istoric al predării tratatului de pace plenipotențiarilor germani fiindcă pasagerii de prin compartimente erau cetățeni ce-și vedeau de treburile lor personale (doar e «conducătoare» bătrână, care împletea la ciorap, ni se părea una din parcele, cari avea să dapene firul istoriei) — la sosirea noastră în gara din Versailles am simțit că ne apropiem de locul istoric. Englezi și americani unde îți aruncai ochii! În uniformele lor Kaki, de culoarea cafelei, unii cu nelipsitele lulele scurte în colțul gurii; chiar și numai sunetele guturale, pe cari le dădea gura lor îți ofereau puțința să afli că sunt englezi.

O apucăm cu dânșii împreună spre castel. Străzile îmi amintesc locul de vilegiatură Baden, de lângă Viena, unde petrecea și fostul rege-împărat habsburg, Carol, în timpul din urmă al domniei sale. Aceeaș atmosferă de orașel de provincie, cu casele prietinoase, ridicate par'că anume să stea toată ziua pe partea soarelui.

Cu cât ne apropiem mai tare de «curtea de onoare» a castelului, care acum ne apare înaintea ochilor, cu atât mai mult dispare impresia: «te afli în vilegiatură», făcând loc altei impresii, aceasta mult mai puternică: impresiei *grandiosului*.

De sigur, la impresia aceasta au colaborat din greu reminiscențele noastre, literare și artistice. Cu fiecare pas ce-l făceam ne apropiam de palatul, în care s'a petrecut o parte însemnată a istoriei Franței, (ce zic a Franței?) a lumii întregi. Istoricul G. Lenotre, descriind palatul din Versailles, susține că timp de *o sută de ani* palatul acesta a fost «centrul lumii».

Aici, în palatul acesta, ridicat de regii Franței cu îmbelșugate mijloace materiale — istoricii notează 500.000.000 de franci spese de clădire, fără de munca de robotă a peste 36.000 de oameni, cu 6000 de cai: aici s'au petrecut scene hotărâtoare pentru soarta omenirii întregi.

De-ar avea glas sutele de odăi-saloane ale palatului, și mai cu seamă cea vestită «Galerie des Glaces» (Galerie a oglinzilor), ar putea să lase să se părănde pe dinaintea ochilor noștri multe scene memorabile pentru vecii-vecilor!

În saloanele acestea s'a jucat «Regele soare» («le Roi Soleil»), Ludovic al XIV-lea, ca copil, aici a dat vestitele sale serbări-recepții, aici și-a petrecut ultimii ani ai vieții sale, murind

tot aici, în vârstă de 77 de ani, după ce domnise 72. De pe balconul, pe care-l aveam acum în fața noastră, a frânt camera de curte al regelui bețigașul, în fața mulțimii, a măsurat ceremonialului de curte, anunțând moartea regelui cu acel «le Roi est mort!» (a murit regele) și răspunzând, în timp ce ridica alt bețigaș în mâna cealaltă: «Vive le Roi!» (trăiască regele) — formule, cari de atunci începând au rămas în vistieria noastră comună.

Aici a trăit și și-a petrecut Maria Antoaneta, cea sortită se face cunoștința cu cuțitul ghilotinei.

Aici s'au adunat «staturile», în 1789, să delibereze asupra bancrotului financiar iminent al țării și după ce clerul și nobilimea au protestat solemn împotriva neobrăzării burgheze de a voi să hotărească și burghezia asupra viitorului țării, fiind chemată la cârmuire, «statul» al treilea, burghezia, a plecat de aici, constituind «adunarea națională», care avea să deschidă epoca revoluțiunii franceze.

Ludovic al XVI-lea *de aici* a fost luat de «Dames de la Halle» (femeile precupețe dela halele de vânzare) și dus la Tuilerii, ca mai apoi să fie țapul de expiare a mulțimii revoltate.

Pe aici s'au plimbat, cu pasul apăsător și nemilos, Bismarck, dictând în 1871, 18 Ianuarie, aceea pace dela Versailles, care lua Franței Alsacia și Lorena, cerea 5 miliarde desdăunare de războiu dela dușmanul culcat la pământ, și decreta unitatea Germaniei.

Recapitulând în memorie datele acestea ne plimbăm ochii dela balconul din «curtea de onoare», la statuia ecvestă a lui Ludovic al XIV-lea, lângă care s'au grupat americanii să se fotografieze și fotografierea aceasta ne readuce la realitate.

Americanii râd, gesticulează, câțiva încalcă țeava de tun — a câtorva tunuri luate dela germani în războiul mondial — și așteaptă astfel comanda fotografatului lor. — «Vă rog față veselă, gata!»

Nu trebuie să le comande mult: «fața veselă!», fiindcă veseliea nu le poate dispărea, tocmai în ziua de astăzi, din față, iar răspunsul la întrebarea: care este pricina veseliei? îl dau tunurile grele, cari lăncezesc lângă soțul monumentului lui Ludovic al XIV-lea.

Mergem doară să luăm parte, din nemijlocită apropiere,

la predarea condițiilor preliminarilor de pace ale antantei învingătoare celor învinși, foștilor posesori ai acestor tunuri aducătoare de pierzanie.

* * *

E o vreme minunată!

Soarele se joacă pe prundișul alb, îngrijit, pe statuiele albe, de marmoră, de nimfe, pe tritonii, zei și zeițe, regi și regine, cari apar de prin boschetele verzi, spre bucuria ochilor dornici de lumină. Cade pe verdele parcurilor tăiate de grădinarii dibaci, cu foarfeca, ca nește păreți gigantice de verdeață sau ca nește piramide și cununi monumentale.

Arta unui *Le Vau* și *Dufour* a știut să aducă armonie între castelul în care pot să locuiască 10,000 de oameni, cu cei 580 de metri lungime și 375 de ferestri — și între natura înconjurătoare, care este o completare genială a clădirii mărețe.

Plimbându-mă prin parcurile acestea dela Versailles mă ducе gândul la «*Sanssouct*»-ul lui Frederic cel mare de lângă Berlin și la priveliștea care ți se oferă ochilor dela «glorieta» din Schoenbrunn din Viena. *Dela* artiștii francezi ai lui *Ludovic al XIV-lea* au învățat artiștii Habsburgilor și ai regilor Prusiei cum să clădească palatele și cum să-și aranjeze parcurile.

Și mă mai ducе gândul pe undeva, pășind prin parcurile acestea îngrijite, pe unde se plimbă vizitatori, cari vreau să guste în tihnă frumsețile naturii și ale mâinii omenești: la alt parc, acesta al fostului moștenitor de tron al Austro-Ungariei, la parcul și vila *d'Este* din Roma. Lipsesc chiparoșii și întunerecul lor melancolic — aici e mai multă verdeață și mai multă veselie, din parcul *d'Este* însă a dispărut stăpânul, mort, ca să înceapă cu moartea sa șirul nesfârșit de hecatombe omenești, după cum au dispărut și de aici Maria Antoaneta și *Ludovic al XVI-lea*, ca să facă loc revoluției franceze, care a cutreerat și ea aceste parcuri, ca o furie întărită; ca să lase să se plimbe Bismarck și cu Wilhelm primul pe promenările acestea tănuite, plănuid îmbucătățirea Franței... Parcurile acestea îmi mai amintesc pânzele lui Lancret, Pater și Watteau. Nu m'aș mira dacă ar apărea din desișul din nemijlocita mea apropiere o pereche îmbrăcată cu crinolină, cu mânecile scrobite, cu gulerul în zeci de crețe infoiate de jur-împrejurul gâtului, ca să reciteze o poezie pastorală de Florian sau să joace un menuet grațios.

Mă uit dacă nu se află pe undeva, printre crengi, un leagăn, pe care să se dea delicata și sentimentală stăpână, ca în pânzele lui Watteau. Unele locuri mi se par potrivite de a servi ca să te îmbraci pentru aceea fericită insulă a Citherei, unde domnește numai gluma și privirea de amarez și soarele cald de primăvară...

Dar realitatea ne cheamă cu tărie. Pe o clipă ne-am dat visărilor spre tărâmul Citherei, abea mai târziu aflăm că n'am apucat-o pe cărarea adevărată.

Un gardist francez, cu care mi-am obicinuit acum ochii ce zimbeau la început când îl vedeam, fiindcă erau învățați numai cu posnele gardiștilor francezi din filmurile firmei «Pathé», în streinătate — un gardist francez, ne încunoștințează că am apucat drumul greșit.

În schimbul unui bacșiș — «pourboir» — care nici în Franța nu este de disprețuit, ne deschide gardistul porți cu gratii artistic lucrate, trecem prin apropierea unei peșteri romantice, plină de figuri alegorice Apollon și cu ai săi — și ni se deschide calea spre Trianon.

Trebue să dau iarăși pe străzile Versailles-ului. Cetim firma unui hotel și — tresărim.

«Hotel des Réservoirs».

— «Aci sunt găzduiți par'că plenipotențiarilor nemți!» spune unul din noi, aducându-și aminte de cele cetite în jurnalele de dimineață.

Ca să avem siguranța întreb pe o bătrână, care apare într-o poartă:

— «Aici stau nemții?»

— «Da, aici!» dă ea din cap cu un aer de satisfacție ca și când ar fi zis — «i-am adus până aici!»

Aruncând ochii încă odată spre bătrână, în treacăt, în timp ce ea îmi explica că «nemții» mai locuiesc și în hotelele *Vatel* și *Suisse* (elvețian) din mijlocită apropiere, stau să jur că cetățeană aceasta din Versailles a văzut și pe Mac Mahon și pe Jules Favre și pe Napoleon al III-lea și pe Wilhelm I, plimbându-se în 1871 pe străzile acestea.

Când s'a decretat căderea Franței era o zi întunecată, de iarnă — fără soare, lugubră. Istoricul Sorel scrie: «oamenii aceștia (germanii) păreau că s'au adunat mai curând ca să asiste

la funerariile Franței decât ca să celebreze începutul nouei Germanii».

Acum — că strălucea soarele, că ne scăldam într'o bogăție de culori, că era o sărbătoare pretutindeni în natură, era aceasta un augur bun pentru pacea, care se va încheia. Avem motiv să prevestim viitor strălucit Franței și țărilor aliate, strălucit ca ziua aceasta neuitată de primăvară? Cine poate fi prooroc în ceasul de față!...

Problema de acum era să ajungem cât mai curând la Trianon, ca să vedem ceva.

O apucăm, controlați riguros de ochii vigilenți ai oficerului de serviciu — pe lângă biletul de trecere a trebuit să avem cu noi și documente de legitimație — în apropierea palatului Trianon.

De departe putem ceti literile mari, de-o schioapă: «*Presse*» întrăm în îngrăditura rezervată pe seama presei și ne uităm de jur-împrejur.

În nemijlocita noastră apropiere jurnaliștii, om lângă om, de toate neamurile, afară — firește — de nemți, unguri, bulgari și turci. Cu carnetele în mână, în vârful degetelor, cap la cap, privesc spre palatul Trianon, la intrarea căruia se perândă automobilele ce duc pe delegații diferitelor state.

Un pichet de 60 de soldați francezi, (batalionul 26 de vânători pedestri), condus de un locotenent (Pietri) orb de un ochi — dă onorurile militare. Caschetele sure ale soldaților mărunței par elitrele unor gânduri de Mai. Pe locotenentul orb de un ochiu, acoperit la ochiu cu un bandaj negru, în locul ochiului pierdut pe câmpul de luptă — l-au ales anume. Comandă «cu sabia scoasă descriind arcuri largi prin aier».

«*Présentez armes!*» (Prezentați armele!) dă comanda locotenentul, pe pieptul căruia se află crucea de războiu și crucea legiunii de onoare.

Edificiul este spălățel și simpatic. Sunt două Trianoane — Trianonul cel mare și cel mic. Ne aflăm în fața hotelului Trianon, care (față de palatul dela care veneam) ne apărea liliputan. Ludovic al XIV-lea, satul de pompa din palatele sale strălucite, voia să aibă un locșor unde să se retragă, unde să poată să se odihnească puținel în tihnă și cumpără spre scopul acesta (1663) teritorul pe care se află Trianoanele, din satul Trianon.

ridicând pe seama doamnei de Maintenon clădirile cele două. Ce ochi ar face de ar trăi doamna de Maintenon dacă i s'ar spune: peste câteva clipe și-au dat întâlnire în locurile acestea cei 64 de delegați ai puterilor aliate și asociate! Și-ar căuta refugiul în «Micul Trianon», locul de predilecție al Mariei Antoaneta și al Mariei Luisa, sau în boschetele de lângă «Hameau», unde-și petreceau în vremurile bune doamnele de curte, îmbrăcate în costume de țărance, omorându-și astfel timpul, care li se scurgea prea încet...

O, să poată povesti parcurile și cuiburile acestea de regină și de damă de curte câte-au văzut și auzit în decursul vremii, s'ar putea construi alte istorii de ale lui Saint Simon și Brantome, nouă și nouă «povești de jartieră».

În locul poveștilor acestora avem de astădată actul solemn, grav, al conferinței de pace.

Zornetul aparatului cinematografic-receptor de lângă mine mă trezește din excursiile mele istorice-culturale. Este un reprezentant al casei «Pathé Frères» lângă noi și învârte manivela aparatului său, îndată ce trec reprezentantul vreunui stat pe dinaintea lentilei. Mâne seară o să «ruleze» filmul cinematografic în toate cinematografele casei Pathé din Paris — poimâne în provincie, în săptămâna viitoare în toate țările Europii. O să poată vedea pe pânza albă fiecare, fără ca să se «deranjeze» cum s'au petrecut lucrurile în Trianon.

Asta n'a visat-o doamna de Maintenon, nici Racine, care pe aici a predat d-nei de Maintenon manuscrisul «Estherei» sale, ca să-l citească mai apoi în palatul cel mare din Versailles.

Manuscrisul ce avea să se predea acum conținea 412 pag.

La ora două și 5 minute sosește primul automobil. Timp de 50 minute sosesc într'una oaspeții chemați la actul predării condițiilor de pace.

Mulțimea urmărește cu interes sosirea fiecărei delegațiuni.

Întâi pe *Clemenceau*, pe președintele consiliului de ministri francezi, pe președintele ședinței de astăzi, sosește cu secretarul său, salutat de mulțime cu urale.

Ovații se aduc și mareșalului Foch, care trece în revistă pichetul de soldați, înalt, vesel, cu mișcări elastice, agrăind pe câțiva din soldați, părintește. Cinematograful lucrează din greu, luându-l cum salută, satisfăcut de ziua de astăzi, cu găvanul palmii drepte înainte.

Poate să se bucure, dupăcum pot să se bucure și Lloyd George, care sosește și privește șiret pe sub sprâncenele-i albe, cu surăsu-i fin, sub musteața-i stufoasă, tăiată englezește; și Orlando cu Sonnino, cari au sosit în ultimul moment din Roma, unde poporul i-a întărit și mai tare în poziția lor de intransigență națională față de jugoslavi — pot să se bucure reprezentanții Belgiei eliberate.

Așteptăm să sosească reprezentanții României întregite și așteptarea noastră nu este lungă. Dintr'un automobil cenușiu, militar, recunoaștem lângă șofer pe ministrul-președinte Ionel Brătianu, apoi vedem capul ministrului Vaida, al ministrului Mișu și acela al secretarului Constantin Brătianu.

Di consilier Brediceanu își îndreaptă aparatul Kodak, să prindă pe film scena. Vedem cum ies din automobil, cum sunt primiți la intrare de către funcționarii ședinței solemne — apoi dispar semi-cilindreele negre și pălăria cafenie, în marea de capete.

Wilson vine ceva mai târziu, singur, cu picioarele îmboldoșite într'o pătură, pe care o dă repede la o parte, îndreptându-se cu pași matematici spre intrare. Salută tacticos în dreapta, în stânga, cu cilindrul în mână, cu surăsu-i enigmatic în față. Par'că are fața soldatului din povestea lui Andersen, a soldatului, care a stat neclintit, chiar și când a ajuns în mijlocul focului mistuitor. Dantura par'că și-a împrumutat-o dela un Sfarmă-nuci-jucărie.

Va putea să sfarme Wilson Sfarmă-nuci nuca ce și-a adus-o ca probă a destoiniciei sale?

Wilson! Wilson! merge din gură în gură și capetele se ridică, mâinile și fac loc prin mulțime, să poată vedea stăpânii lor pe Wilson.

Unul din cei din urmă este Paderewski cu nevastă-sa, care-l petrece până la scări, ca să plece mai apoi mai departe. Capul leonin dispăre și el în marea de capete.

Apoi o așteptare încordată. Au să sosească..... Rantzau și ai săi.

Mulțimea gazetarilor nu-i întimpină cu huiduieli. De câteva ori, când s'a rătăcit câte cineva înaintea fotografiilor și cinematografiilor, a izbucnit într'un «huooo!» vesel — acu, când erau să sosească «boșii», s'a răspândit o tăcere glacială împrejurul

nostru. Iată-i — îi duc. În automobile militare, sure, cu asistență militară.

Patru automobile! Când se dau jos nu li se întinde nici o mână. Germanii sunt palizi. Recunosc, după fotografii, pe Schücking și pe contele Brockdorff-Rantzau.

Dacă vreau să-mi dau seama de impresiile avute când am văzut cum sosește Brockdorff-Rantzau cu ai săi — îmi vine în minte descrierea magistrală a execuției din istoria revoluției franceze, de Carlyle.

Aceeaș așteptare a mulțimei, aceeaș convingere a culpabilității în jurul meu, aceleași fețe palide, cu buzele strânse, cu privirile așintite nervos într'o parte. Prin asociare de idei mă duce gândul pe străzile Frankfurtului de pe Meina, în fața unui otel, înaintea otelului «la lebedă», unde pe o placă comemorativă stă gravat cu litere de aur: «În casa aceasta s'a încheiat, în 10 Maiu 1871, pacea între Germania și Franța».

Ce pace șubredă!

Peste câteva zile sunt 48 de ani de atunci.

Ce credeau învingătorii de atunci că va ținea pentru veci și pururi, s'a destremat. Revoluția bântuie cu cerbicie în fosta Germanie. Bolșevismul se respândește cu iuțea vertiginoasă.

O, nu — pacea din otelul «lebedei» n'a fost curată ca lebedă, de aceea am ajuns la Trianon astăzi.

Și alt gând m'a prins cu putere în mrejele sale: marea, grozav de marea *responsabilitate* a conducătorilor față de cei conduși.

În timp ce dispăruseră de pe peronul palatului toți ceice aveau să ia parte la ședința capitală a acestui «capitis diminitio», am plecat capul și am încercat să-mi închipuiesc greutatea clipei ce o trăim.

În momentele acestea — mi-am zis — se gândesc milioane, miliarde de oameni, din toate țările și de pe toate continentele pământului nostru: «oare ce se va fi petrecând în Versailles, în sala din «Grand-Trianon»?

În clipele de față sute de mii, sute de sute de mii de mame, ale căror fii au murit pe câmpurile de luptă, milioane de copii rămași fără de tată, milioane de văduve, lipsite de sprijinul bărbatului, milioane de tați gârboviți și cu ochii stânși de

plânset și de nesomn — se gândesc: au fi-va răsbunată pierderea mea?

Și gândul m'a purtat mai departe la *ai mei*. E atât de firesc că mi-a colindat gândul pe dinaintea pragurilor caselor alor mei! Sunt român doară și cine ar putea să simtă jalea satelor românești, făcute una cu pământul, mai tare, decât tot o inimă românească?!

Am văzut, cu ochii sufletești, în timp ce se ținea conferința din Trianon, sate românești, prădate, jefuite, — am auzit țipetele femeilor și copiilor alungați de pe la căminurile lor, — am văzut cum se ridică fumul și pălălaiele de foc, lacome, deasupra acoperișelor caselor noastre — am ascultat, cu inima îndurerată, vaietele celor buni ai noștri, cari și-au dat viața, luptând pentru o cauză străină, constrânși de mitraliere și pat de pușcă, să se lupte, — mi-au apărut înaintea ochilor sufletești martirii cauzei noastre — drepte și sfinte — și am strâns mâinile pumn, întrebându-mă: vom primi și noi răsplata pentru atâtea chinuri îndurate? Ni se va face și nouă dreptate în sala dela Trianon?

Punându-mi întrebările acestea, gândindu-mă la ai mei de acasă, simțesc cum se naște, tot mai tare și mai tare, revolta în mine față de instigatorii acestui războiu monstruos?

Iată unde ne-a adus filozofia «supraomului» lui Nietzsche! Iată unde am ajuns cu dreptul pumnului, à la general Hoffmann și Bernhardi! Iată unde a fost târât, de conducători cincii și lipsiți de responsabilitate, un neam de 70 de milioane de oameni, un neam, care are și calități, dar pe cari nu au știut conducătorii săi să i le remarce și să le cultive.

Biet Weimar, care ești sortit să ascuți, în teatrul tău, în care Goethe și Schiller erau stăpâni odinioară, condițiile de pace dictate de aliații, cari — de nu s'ar fi apărut — ar fi fost înghenunchiați și ei ca rușii la Brest-Litovsk și ca noi, românii, la București!...

București! Ce se va petrece la București acum? De sigur se bucură capitala de înaintarea trupelor române — căci noi ne bățem încă, pentru noi încă nu s'a sfârșit războiul....

Privim pe cei din urmă, cari intră la ședință, după ce au strâns mâna la intrare, funcționarului chemat să primească și ne aruncăm mai apoi ochii într'altă parte.

La spatele nostru se află două corturi de pânză groasă, impermeabilă. Corturi de campanie — singurele utensilii, cari (afară de garda de onoare) amintesc în mediul acesta cuprins de razele soarelui de primăvară mizeriile de pe câmpurile de luptă.

Intr'unul din corturi s'au adunat jurnaliști din toate țările, să-și scrie la mese pline cu hârtie albă și blanchete de telegramă, impresiile și veștile, pe cari au să le transmită mai apoi în toate părțile rosetei vânturilor.

Un englez și o englezoaică scriu lângă un japonez, care pare un Budha înviat. Ceva mai departe un preot catolic, în revereanda-i neagră, cu bereta albă, lângă un italian cu tipul pronunțat de meridional.

Intr'o parte a cortului s'a început un negoț, în toată forma: se vând jurnaliștilor cartoline postale și ilustrate din Versailles, cu stampila dela congresul de pace: «Versailles», *Congrès de la Paix*, 7, 5 (19) 19.

Cumpără lumea ca nebună. Unii o fac din snobism, alții din gheșefărie. Văd cum lipește unul din noi o serie întreagă de timbre poștale pe o coală mare de hârtie și cum se roagă de oficiant să stampileze timbrele. Le va vinde mai apoi cu prețuri urcate.

Eu trec în revistă pe filateiștii noștri, îmi vine în minte iubitul nostru Gavriil Todica și prietenii Mircea și Aurel și cumpăr pe seama colecției lor câteva imprimare de acestea, în cari funcționarul isbește cu tărie fierul, care stampilează, par'că ar lovi în dușmanul țării sale, silindu-l să primească tratatul impus.

În al doilea cort se află celule de lemn — nu celule de întemnițați, nici de tranșee — celule telefonice, ca să poată raporta jurnaliștii jurnalelor lor despre cele văzute.

Aparatele telefonice zurăie. Aud cum vorbește unul și altul. Mă plimb dela celulă la celulă. Aici e «Morning Post», aici e «Temps», dincolo e «Times» și «Corriere della Sera» și așa mai departe.

Dacă, în urma unui pas neprecuțat, aș tăia acum cu un cuțit ascuțit toate firele telefonice — îmi zic — atunci toate câte le-au văzut și auzit aici vre-o 50–60 de gazetari ar rămânea dictate în scoicile de telefon, fără ca să poată fi date mai departe astăzi.

De aici pornesc acum în toate părțile lumii — constatarea aceasta nu este hiperbolă — în toate părțile lumii noastre veștile despre întâlnirea cea dintâi dintre învingătorii și învinșii războiului mondial.

Peste două-trei ceasuri se va ști nu numai în Londra, în New-York, în Roma, în Stockholm, ci și în Berlin — în urma edițiilor de seară ale jurnalelor — cum s'a petrecut această ședință memorabilă pentru istoria omenirii. Din Londra va trece mai departe, în toate orașele din Anglia. Din New-York la toate orașele din America de nord. (Imi aduc aminte de jurnalistul englez din America, pe care l-am văzut zilele trecute și care spunea că reprezintă 13,000 de jurnale!)

Ce rețea gigantică, ce putere *grozavă* în mâinile a câtorva mânuitori ai penei!

Dacă cutăruia sau cutăruia din jurnaliști nu i-a plăcut vârful nasului unuia sau altuia din cei ce au luat parte la ședință — dacă vrea unul să retacă în fața miilor sale de cetitori prezența cutăruia, aruncându-l în brațele uitării, mii și mii de cetitori vor lua mâne dimineață jurnalul în mână și se vor lăsa influințați, inconștient, de felul de a vedea al jurnalistului nostru. Iar dacă — dimpotrivă — jurnalistul va fi drept, va ști împărți cu cumpăt și simț de responsabilitate întunericul și lumina — cât de aproape de izvorul adevărului se vor afla acei fericiți cetitori ai săi, cari au ajuns să aibă un fir al Ariadnei atât de minunat în labirintul întrebărilor ce ți-l pui zilnic!

Stând lângă celulele cortului jurnaliștilor din Trianon-Ver-sailles par'că nici odată nu mi-a venit mai tare la cunoștință însemnătatea cea mare a vorbeii rostite și scrise de un jurnalist și par'că nici când n'am simțit cu mai multă tărie marea, *grozava* responsabilitate pe care o are un mânuitor al penei atunci, când dă mai departe o știre pentru semenii săi.

Mâine — mi-am zis — despătură *milioane* de oameni jurnalele lor și citesc ce au dictat aceste câteva ființe în pâlnia de telefon, mâine se răspândește în inimile a milioane de oameni bucurie și jale, mâine, pe urma veștilor de aici, se vor înveseli milioane de ochi și vor scârșni milioane de guri — se vor ridica milioane de mâni, a învingere, și se vor aduna milioane de mâni, pumn, neputincioase.

O, mare e puterea cuvântului rostit și a cuvântului scris!

S'a sfârșit ședința. Vedem cum se apleacă soldații înălțați pe platforma ușilor și cei de prin balcoane, ca să vadă mai bine.

Sunt tocmai patru ore.

Mai întâi vin germanii, cărora li se face loc, într'o tăcere de mormânt.

Toți sunt palizi, o paliditate bolnavă. Brockdorff-Rantzau și-a îmbrăcat mantaua și-a aprins o țigară și mușcă nervos cartonul cu dinții.

Automobilele vin cu pause scurte. Fotografii și cinematografi lucrează cu o iușeală febrilă. Tăcănitura unui aparat îmi amintește tăcănitura unei mitraliere.

Câte miliarde aruncate în vânt, câte milioane de vieți de om pierdute, câtă jale, ce ocean gigantic de lacrimi omenеști — ca să ajungem la scena aceasta din Trianon!

Dacă Bismarck, plecând dela adunarea din Versailles, în care a fost îngenunchiată Franța a, avut impresia (după spusa «Monitorului oficial») că a asistat la «cel mai mare eveniment al secolului» — ce senzație să aibă bărbații de stat astăzi, când părăsind sala dela Trianon, vor fi asistat la unul din cele mai mari evenimente al tuturor timpurilor.

*
*
*

În drum spre Paris, în automobilul, care duce pe delegații români, pe dl ministru-președinte Ioan Brătianu, pe miniștrii Vaida-Voevod și Mișu, pe secretarul dlui ministru-președinte, dl Constantin Brătianu și pe consilierul Dr. Caius Brediceanu.

Mulți din trecători recunosc, din fotografii, pe ministrul-președinte român. Vedem cum se uită semnificativ unul la altul și par'că-i aud cum spun: «e Brătianu».

În urma noastră automobilul președintelui Wilson. Stegulețul albastru brodat cu argint, al automobilului, flutură vesel în aierul cald de primăvară. Se bucură și stegulețul de ziua de astăzi? Wilson stă singur în automobil.

Trei copii, în costume scoțiene, băiatul cu genunchii goi și cu pălăriuța neagră, fără borduri, în mână, recunosc pe președintele Statelor-Unite și-l salută. Deasemenea o ceată de elevi de școală, gălăgioși, veseli, de par'că ar fi fost aduși din clasa descrisă de Amicis în «Il cuore» ((Inima).

«Ștregarii! cum au să se bucure și cum au să povestească de seară, acasă, că au văzut pe Wilson și că Wilson și-a ridicat cilindrul, surâzând și arătându-și dinții albi!» İmi zic eu, İn timp ce automobilul își taie drumul prin pădure dela Versailles, pe la Neuilly.

Terase cu priveliști ca İn poveste, cer albastru — ultimele svăcniri ale inimei noastre agitate, İnainte de a-și reveni la tactul obicinuit, de toate zilele.

Fiecare își recapitulează cele auzite și văzute.

Domnul Brătianu, cu privirea-i de idealist resemnat, frământă — de sigur — İn gând, pașii ce va trebui să-i întreprindă İn viitorul apropiat. İeri, la ședința secretă, după ce s'a comunicat reprezentanților aliați condițiile de pace — primul lucru ce l-a făcut a fost că a İntrebat, İn decursul ședinței, pe Pichon și pe Clemenceau dacă desdaunările de rășboiu cerute İn condițiile de pace germane se referă și la țara sa și a primit un răspuns satisfăcător. Al doilea gând a fost: ce se va alege de stindardele căzute İn mână dușmană și a scris mareșalului Foch pe o coală de hârtie: «Toate drapelele luate aliaților vor fi date İnapoi de Germania?»

Să ne vedem stindardele din nou, fluturând İn vânt, aducându-ne aminte de luptele sângeroase, din cari am ajuns — cu cinste İnvingători!

O moară de vânt, cu brațele-i pline de verdeață, İntinse ca un memento, İmi aduce aminte moara dela Sanssouci, din Potsdam.

«Să fi urmat succesorul lui Frederic cel mare, expatriatul din Amerongen, preceptele lui Frederic, când cu moara dela Sanssouci — n'am fi astăzi İn automobil, pe drumul dela Versailles».

Incep parcurile din Bois de Boulogne, cu tăpșanele pline de verdeață, cu promenările İngrijite, cu lacurile și cascadele pitorești.

Lumea se plimbă și se odihnește pe bănci.

Copii vioi, İn hăinițe albe, ușoare, cu piciorușele goale și İn capul gol, bat cercul, se joacă İn minge, sar obstacolè, rād, gesticulează, se tăvălesc İn iarbă, șglobii.

Al iacă — pentru generația lor și pentru cea care doarme încă İn germenle de viață al copiilor acestora, pentru ei au chemat puterile aliate pe dușman să-i dicteze pacea. Toți vreau

ca copiii aceștia să se *poată* bucura de viață, ca viitorul *lor* să fie asigurat.

În timp ce ne apropiem tot mai mult de *«Arcul de triumf»* de pe *«Champs Elysées»*, după ce am trecut pe la *«Longchamp»*, unde se țin alergările de cai, și pe la *«Bagatelle»*, se profilează tot mai tare arcul, cu dimensiunile-i gigantice.

Cel mai mare arc de triumf de pe lume!

De jur-împrejur tunuri luate dela germani, cu gurile, flă-mânde de carne omenească, amorțite, pe trupul de metal cu litere mari: *«luat dela dușman de compania....»*, *«luat în lupta dela....»*, *«dela victoria din....»*.

Și-mi vine în minte planul directorului teatrului Antoine, Gémier, plan adoptat de orașul Paris pentru sărbătorirea victoriei. Gémier este unul din cei mai de seamă regisori teatrali ai timpului de față. Amăsurat planului său va sărbători Franța învingerea, aici, la *«Arcul de triumf»*, unde s'au petrecut multe scene istorice.

În locul înmormântării lui Napoleon Bonaparte sau al lui Victor Hugo va arăta de astădată piața din fața *«arcului de triumf»* defilarea tuturor provinciilor din Franța. Fiecare provincie își va trimite reprezentanții ei, în hainele de sărbătoare, în costum național, cu coruri și muzici în frunte. Fiecare provincie va arăta dansurile sale specifice și va cânta cântecele-i regionale.

În mijlocul unei fraternizări generale, în mijlocul unei ploii de flori, își vor da mâna, sub *«Arcul de triumf»* și se vor săruta reprezentanții provinciilor, cari n'au cunoscut invaziunea și provinciile, cari au suferit devastările grozave ale dușmanului — adevărind și prin strânsul acesta de mână și prin sărutarea lor, că sunt *una*.

Un imn va răsuna din sute de mii de piepturi, imnul solidarității, imnul de laudă adus păcii și muncii — în timp ce porumbi albi vor fi lăsați să ducă în toate colțurile Franței veștea acestei sărbători înălțătoare.

...O, de s'ar preface imnul acesta în imnul simfoniei a IX-a a lui Beethoven!

Statuia *«Păcii»* de pe *«Arcul de triumf»* privea la noi, câtă vreme trecea automobilul plenipotențiarilor români spre casă.

Dr. Horia Petra-Petrescu.